

DISSERTATIONIS,
DE
BIBLIOTHECARIIS
ACADEMIÆ ABOËNSIS,

PARTICULA DECIMA TERTIA,

QUAM,

ANN. AMPL. PHILOS. ORD. AURAICO,

publico examini,

in Auditorio Philos. die IX Junii a. MDCCCXXVII,

h. a. m. f.

PRAESIDE

Mag. FREDR. WILH. PIPPING,

Hist. Litter. Prof. Publ. Ord. & Biblioth. Acad. Præfecto,

Imp. Ord. de S:to Wladimiro in IV:a Classe Equite,

PRO SUMMIS IN PHILOSOPHIA HONORIBUS,

modeste subjicit

GUSTAVUS WILHELMUS HOMÉN,

Amanuensis Biblioth. Acad. Extraordinarius,

Satacundensis.

ABOÆ, typis FRENCKELLIANIS.

THESES.

I.

Qui fructum & voluptatem ex evolutione librorum canæ antiquitatis capere voluerit, ei in primis est inculcandum, ut temporis, quo conscripti sint, ingenium animo assequatur moresque præsertim hominum ejus ætatis, eorum ritus & totam vitæ degendæ rationem cogitatione & mente complectatur, verbo, ut tempus illud, haud secus ac si eodem ipse vixerit, penitus perceptum habeat. Ex neglecto hoc præcepto plurimæ sine dubio proficiuntur recentiorum nugæ, qui scriptoribus antiquissimis exprobrant quidquid nostris non conveniat moribus, immemores, mutantibus temporibus etiam mores mortalium mutari,

II.

Ut autem temporum notitiæ huic comparandæ justam dare valeamus operam, sciamus necesse est, cujus ætatis sit opus, de quo agitur. Disquisitio certe difficillima; ad quam tamen expediendam sufficit, si indicia, quibus antiquitas scripti probetur, interna & externa congruant, Ubi vero documenta externa nulla adsint, argumentis internis adhærere, & num consentiant temporis, cui opus tribuitur, explorare restat. Quæ si apodictica nos defraudent certitudine, attamen maximam veri similitudinem gignunt; adeo ut illum fateri debeamus auctorem, quem neque opus ejus, neque omnis antiquitas abnegaverit.

III.

Argumentis internis probandis opus cum sit maxime Critica sana, eam hoc etiam respectu utilissimam & haudquaquam negligendam esse putamus. Sic, ut alia quamplurima Criticæ commoda silentio prætereamus, subdititia scriptorum loca ejusdem opera patefiunt; quod quanto adjumento sit ad rite æstimandum opus quodque, ad contradictiones in eo occurrentes solvendas & ad tempus, quo auctor vixerit, definendum, omnibus certe est in promptu.

IV.

Qui vero statuunt, scripta temporis antiquissimi, quotquot nobis residua sint, omni ex parte ita explanata & extricata jam esse, ut nihil amplius hic restet faciendum, ideoque nobis nihil Critica opus esse, valde errant. Certe adhuc multum est laborandum in enodandis & explicandis dubiis scriptorum, linguis quibusvis mortuis compositorum.

confirmationem autem Regiam abrogatam volenti Procancellario minime ad stipulantes, cum viderentur in partes Petraræ

R

nas

terea fundens PETRÆ ad Rectorem Acad. Magnific. d. 18 Aug. e. a. misla scheda hæc: "*Magnifice D:ne &c.* Att efterkomma Ed:s *Magnif.* begäran, som i aftons sedan i vårddh ringt var, till migh afgick, kunde iagh ei komma till våga, emedan tiden och andra *circumstantier* något mognare betenkiande fordrade. Hvarföre här medh uti vederbörligh vyrdnadh svaras, att enår all *action*, som i går hoos E:r *Magn.* aflopp, blifver skrifteligen förfatnadh, så skall af migh skrifteligen följa: Jagh hafver skrift. som muntligen bidit, och ennu beder på dedh undertienstilligaste, på dedh sitigaste, på dedh trågnaste, att E:r *Magn.* ville *maintinera* migh vidh Hans Höggh Grefl. Nådes, Sveriges Rikes Drätzets och Acad. *Aboënsis* nest Kongl. Majjt: högmechtige Herres och Cancellarij in rebus *Academix* att göra och låta, 1. *Original* skriftlig *Consens* A:o 1674, att iagh min S. Svärfader till Nändahl *Pastoraten* *succedera* skulle: Och oansedt högstbemt:te Cancellarij *Consens* är *recommendations* vijs stält till Högvyrdige H. *Episcopum*, så är den sannerligen intet så till förachta som nu skedt är; öfver hvilket tillbörligh handh att hålla *modernus Rector Magn.* icke mindre villigh är, åhn som *exRector* dedh gjorde. 2. Och såsom ingen skåhlig *remonstration* är (migh vitterligh) skedd emoot högstb:te skrift, altfå veet iagh ei medh hvadh fogh nu *tenteras* emoot Hans Kongl. Majjt: vår aldranädigaste Konungs och Herres migh nådigast förundte odifputerlige fullmacht på bem:te Nändahl *Pastorat*, och fast om min fullmechtige som *originalen* hoos sigh hafver, är vorden noget förhindradh ifrå sin hijt ankompst, så är likavist *Copien* af een åhrligh man *vidimeradh*, så giltigh att för vår aldranädigaste Konungs och Herres namn skuldh allena, den borde större vitsordh gifvas åhn någon undersåtares otidiga dæremoot inkast: Heller åt minstone Hans Kongl. Majjt: *notificeres* uti underdånigheet utaf *Magn. Rectore & Senatu Academico*, att een sådan skrift voro in *Consist. Academico insinueradh*, men af den eller den *disputeras*, hvarföre *Magn. Rector* ei undersår sigh att låta migh högstbemt:te Kongl. *resolution* till godo åtniuta, för åhn Hans Kongl. M:t: sigh förklarar hvem man meera lyda skall; Men henda kan att och detta måste skee medh betänkiande, och sålunda åter tiden förlöper att komma till min *Possession*, som migh emoot alla *iura* afhendh är"; &c.

nas transiisse, Senatus, immo tota Academia, in ejusdem contentionis fluctus incidit, multis malis, ut odio vehementissimo, scatentes. Apud Cancellarium quippe Academiæ & Regem id acturus Procancellarius, ut crimine falsi deformata causa accuratius recognosceretur, a Consistorio Academico testimonium postulavit de PETRÆO & ecclesia Nondala, ex tenore mandati Regii diei 23 Jun. a. 1665 post mortem STODII Facultati Theologicæ vindicanda, cujus fraudi per mendacia & dolum tabellam nominationis Regiæ dubiam impetraverit ille, falso allegatis soceri suisque meritis, utut nihili omnino habendis; responsum vero tulit, testimonio quæ ad diplomatis PETRÆO clementissime traditi vim minuendam tenderent excitare tanto minus posse Senatum Academicum, ab audacia Regiæ potestati adversa valde abhorrentem, quanto magis incio eodem causam vere Academicam ad arbitrium suum huc usque tractaverit Episcopus: præterea, Regio illo mandato soli Facultati Theologicæ dictam non esse Nondalensem ecclesiam, & STODIUM litteris Cancellarii d. 20 Jun. a. 1656 datis culpa liberatum, munere, auctoritate, honore & juribus omnibus in integrum restitutis, honorifice tandem dimissum ex Academia abiisse, PETRÆUM vero non precario, sed amplis omnium Profesorum, immo ipsius Procancellarii suffragiis vocatum, ad Professionem accessisse, quam quidem, etiamsi per vicarium aliquando, ita administravit, ut nil nisi quod facile refarciri potuisset via Constitutionibus Academicis determinata, neglectum fuerit (*www*). Quo

www) Postulata Procancellarii codicillus continet d. 25 Aug. a. 1676 ad Rectorem Acad. Magnificum mislus; "*Magnifice Dn. &c. Sål. som Pastorats befåttande i Nondala angår förslamblingens välfärd, och Academiens nytta; och iag igenom den omsorg mit Embete mig påligger till begges befordran, hafver med Ven. Consist. Eccles. i rättan tijd till Guds ähra, värfskålt Sal. Kon. Carl Gustafs, Glorvyrdigt i åminnelse, Resolution, att bte Pastorat skulle efter Academiens fundations grund, och der på följande bruk, komma under Facultatem Theologicam, som dhet ock år skedt*

Quo responso testimonioque cum eo concinente minime contentus Episcopus, Senatui Academico hoc cum improbatione

R 2

remi-

medh H:s HögGr. Excell:s Acad. Cancellarij behagh. Alltså emådan iagh ej annars har kunnat, ej heller här efter annars kan, än hoos H:s Kongl. Maj:t i underdånighet, och hoos H:s HögGr. Excell. i ödmjukhet låta dhett veta, som sanningen och samvetet fordra. Fördenskull att iag icke må hafva orsak att sökia någon ransakning af H:s HögGr. Excell. emoot M. Petræi otillbörlige ansökande; så åhr till E:s Magnif. min tjenstl. anmodan, att mig nomine publico måtte gifvas ett attestatum på efterfölliande puncter: såsom 1:o Att Nondala församling uthaff Academiens fundations tijd hafver lydt till Facultatem Theologicam, och att aldrig någon Philosophus den förvaltat hafver. 2:o Att Hans Kongl. Maj:ts aldrånadigaste bref A:o 1665 lyder så: att Nondala församling skall efter Stodij dödh komma under Academien igen, som den förr varit hafver. 3:o Att M. Petræus intet kan beropa sig medh något skåål på sin Svärfaders meriter, efter han för en grof last blef ifrån Acad. removerat. 4:o ej heller på sina egna meriter, efter han precario kom till Professionen, (vid. protocoll. Sen. Acad. Anni 1665 in mense Octobri, ni fallor) och hafver den illa förefått, quod notorium est. 5:o Att han sist in Julio framvißte en Copia af H:s Kongl. Maj:ts bref de dato Stockholm d. 3 April, om Nondala Pastorat, iag förblifver &c." — Quo recitato d. 30 ejusd mensis testimonium hoc Procancellario Senatus Acad. decrevit: "Emådan såsom Hans Högvyrd:t H:r Biskopen och *Academix Procancellarius* genom dets skrifvelse till *Rectorem Magnif. de dato d. 25 Augusti* hafver begiårt *Senat. Academici attestatum* öfver några momenter angående *Profes. Phys. M. Andreæ Petræum*, hvilket breff *Rector* lått uplåsa, och der uppå begiårade *Senat. Academici* förklaring; fördenskull blef aff *Senat. Academico* således svaradt, 1:o Att Nändala &c. derpå svarades: *Senatui Academico* ingalunda anstå med *attesterande*, eller på något annat sätt annorledes sig utlåta, än i underdånigheet ehrkänna och hörsamblingen efterlefva, H:s Kungl. Maj:ts nådigest nu gjorde förordning. Och ehuru våhl med Nändala församling icke annorledes hafver varit beskaffadt, än att den af *Theologiæ Profesforibus* hafver blifvit förvaltadt, så finnes dock andra *Academien* tillilagne Soknar, uthi hvilka nu *Theologi* nu *Philosophi* hafva varit *Pastores*, såsom tiensterne uthi bem:te *Faculteter* och *annexerne* hafva blifvit *vacante*.

remisit (xxx), Holmiam autumnò a. 1676 navigans, ubi Comitum dum agerentur antea jam pridem jactatis de Academia corruente querimoniis novam addere vim non intermittens, litem quoque de Nondala motam ad Senatorum Regni judicium deduxit. Eodem se contulit PETRÆUS, cujus vices SIMONI TOLPO, Facultatis Philosophicæ Adjuncto, interea traditæ sunt

2:o Att H:s Kungl. Majj:ts &c. Såsom Hans Kungl. Majj:tt samma Pastorat åter till Academien nådigt *revoceradt* och *confirmerad*t hafver, alltså giörs *Senat. Acad. attestato* dher utinnan icke mehra behof. Eij heller kan *Senatus Acad.* af högstbemålte Kungl. Majj:ts *resolution* uthleeta den mening att Nåndala eenkannerligen till någon *Theologicæ Professore*m uthan till Academien, som den för varit hafver lyda skall, 3:o Att *M. Petræus* intet &c. Att uthi Kongl. Majj:ts *M. Petræo* nådigest på Nåndala gifne fullmæcht om hans Sal. Svärfaders *meriter* intet eenkannerligen nämnes, eij heller kan af *actis* igenfinnas, att han ifrån *Acad.* är *removerad*, men huru han dhe på sig lagde beskylningar ifrån sig godt hafver, det uthvijsar H:s HögGref. Excell:ts H:r Riksdrotzens och *Academicæ Cancellarij* bref af d. 20 Junij 656. 4:o Eij heller &c. Att *M. Petræus* fuller på någre *privat* bestälningar vistades i Sverige så när 2 åhrs tidh, men hade i medler tidh een *Capabel* och slitigh *vicarium*, den han self lönte; Skulle och något der uthom af *Petræo* vara försummat förmedelt dhe *gravation*er han hafver varit underkastadt, så hade sådant våll kunnadt blifvit rättat, efter den *tenor* som i *Constit. Academicarum Cap. II. §. 2* förmåles. 5:o Att han sidst &c. Såsom med *Senatu Academicò* om Nåndala Pastorats *Dispositioner* af *Constit. Ecclesiast.* intet år *communicerad*t, alltså hafver och *Senat. Acad.* icke kunnadt bekymra sig att taga *ad notam*, når *M. Petræus* Kungl. Majj:ts fulmæcht, bekommit eller framvist hafver; uthan uthi underdånigheet *acquiescerar* och år tillfreds med Kungl. M:ts nådigaste gjorde förordningh".

xxx) In Actis Rector. ejus anni remissum occurrit Testimonium hoc, adscriptis Episcopi manu his: "S. P. Dhetta Attestatum gör intet tillfyllest, mäfte fördenskull på annat sätt ett annat sökias, B. V. Åbo d. 3 Sept. 1676, J. Gz."

funt (*yyy*), domumque reversus initio anni sequentis sententiam retulit Senatus Regii, Holmiæ die 19 Dec. latam, qua inviolabilis omnino diplomatis Regii expressis verbis in PETRÆUM collato beneficio standum, quidquid autem expositionum præterea fuerit partium litigantium alterutri, jure competenti experiundum esse, declaratum fuit (*zzz*).

Hoc igitur tempore cura ecclesiastica Nondalensis ad PETRÆUM tandem transiisse videtur; controversiarum autem illarum incendium nondum ita extinctum fuit, sed e contrario, invidiam faciente vel inhibendi conatu ipso, non secus ac materia subiecta admotisque ventis vires sumsit, cum frequen-

yyy) Prot. Consist. Acad. dd. 16 Maji & 13 Jun. a. 1677.

zzz) "Kongl. Maj:ts och Rijkfens Råds *Resolution* öfver Biskoppens i Åbo, Ehrevördige *D. Johannis Gezelij* besvårs måhl, emoth *Profesforen* vijdh *Academien* ther sammestådes, Vyrdige och Hög-lärde *M. Andreas Petræus*, angående Nändals Gieldh, hvar på bem:te *Profesforen* hafver erhållit Hans Kongl. Maj:ts *Confirmation*; men Biskoppen ther emoth vill andraga en i Kongl. Maj:ts namn för *Academien* i Åbo åhr 1665 den 23 *Junij* om dhetta Nändals såsom ock Sagu Gieldh utgifven försäkringh; medh hvadh mehra som Biskoppen och *Profesforen* sigh öfver hvar andra besvåra; Gifven i RådCammaren på Stockholms Slott den 19 *Decemb.* åhr 1676. — Rijkfens Rådth uthaf Hans Kongl. Maj:tt till *Justitiens* befordran förordnade och befullmechtigade, hafva dhet åhrendet, Nändals Gield beträffvande, noga öfvervägat, och befunnit Hans Kongl. Maj:ts Allernådigste *Confirmations*-bref, för bem:te *Profesforen M. Andreas Petræus*, vara så tydeligt och kraftigt, att oftabemålte *Profesforen* ther emoth i ingen måtto något hinder eller meen må tillfogas, uthan han dhet samma, vårkeligen hafva att niuta till goda. Men hvad H:r Biskopen elliest i ett eller annat kan hafva honom *Profesforen* att tilltala, eller *Profesforen* öfver H. Biskoppen sigh i någon måtto skiåligen att besvåra, skall sådant efter Lagh, Stadgar och hvar theras Ståndh och privilegier på sin behörige orth och *Foro competenti* uthföras, ther att undfå thet uthslag, som hvar theras skiäbligen pröfvas befogad till; Det vederbörande hafva sig att esterrätta".

quentioribus Academicorum, nunc hujus nunc illius facti se invicem insimulantium conqueſtionibus, & imprimis Procancellarii delationibus lacesſitus Cancellarius, litteris, Wiſingsburgi die 29 Oct. a. 1676 ſcriptis, quatuor juris peritis atque fide conſpicuis viris, ERICO ROSENDAHL & DANIELI GYLLENSTOLPE, Aſſeſſoribus ſupremi Dicaſterii Aboëniſis, LAURENTIO BROCHIO, Civitatis hujus in partibus Juris Communis Conſuli, atque AMBROSIO NIDELBERGH, Advocato Fiſci, poſtea Aſſeſſori, Dicaſterii ejusdem Regii, in mandatis dedisset, ut Tribunali ſingulari (*Commiſſion, Commiſſorial-Rätt*), præſide ROSENDAHL conventuro, aſſidentes, non tantum de Quæſtore PETRO GERS Seniore, pecuniam rationes, ne Academia minus fideliter atque exacte adminiſtrante, Profeſſorum nonnullorum, ut & illius de vexationibus horum, querimonias, ſed etiam quæ Episcopus in judicium deducere velle videretur, nec non præterea quidquid cauſæ in Academia ejus eſſet indolis, ut propter vel latius patentem ſuam vim, vel locorum diſtantiã, ab Ipſo abſente facile dirimi non poſſet & corrigi, ad legum Academicarum præcepta, mandata Regia Cancellariique ſtatuta accurate examinatum probeque perpenſum æquo judicio æſtimatorum (*aaaa*). Quibus litteris cum inquisitionem generalem ſpectare Illuſtriſſimus videretur Muſagetes, nec cauſis, quæ agendæ eſſent, nec hominibus qui ea actione conſligerent, aperte certoque designatis, primum indignatio calumniæ deliteſcentis animos omnium invaſit, mox dubitatio ſubiit quidnam eſſet & quomodo coram arbitris his diſceptandum. PETRÆO enim Rectore anno ſuperiore orta hujus cum Quæſtore, de contumelia verborum & exprobrationum maxime, lis, minoris revera momenti, quanquam acri aliquamdiu contentione agitata, arbitrio Can-

aaaa) Eodem die ſcriptis diverſis Cancellarii litteris de mandato hoc certiores facti ſunt Procancellarius, Conſiſtorium Academicum atque Arbitrorum ſinguli, quarum, exceptis ad Procancellarium illis, alias autographas alias ex originali deſcriptas in Actis Rector, ejus anni vidimus,

Cancellarii officiisque collegarum intervenientibus sopita fere jam erat (bbbb), & in rationibus tarde quidem a Quæstore con-

bbbb) Controversiarum, privatæ magis quam publicæ indolis, quibus sæpius distinebatur Noster, diligentiore supersedentes enodatione, brevior tamen hujus litis conspectum, lucis quid causæ, inde quandantenus derivandæ, quæ extraordinario illo acta est judicio, affusurum, hoc loco desiderari existimamus. — Convenientibus a. 1675 d. 21 Apr. in domo PETRÆ, eo tempore Rectoris Academiæ, delegatis quibusdam Consistorii cum Quæstore rationes aliquas collaturis, linguæ intemperantia exasperatis forte animis gravius se invicem maledictis infectati cum essent, Rector atque Quæstor, rem ad Senatum Academicum detulit ille, male gesti muneris hunc simul accusans, cui data se defendendi copia, tribusque igitur ab utraque parte Senatus traditis codicillis, acerbior tuendo facta contumelia ad majorem incitati proterviam eo usque processere litigantes, ut Consistorio infcio, nomine tamen publico, misa ad Pastores Præpositosque ecclesiarum quarundam tabella, de suggestu publice recitanda, monendos curaret Rector colonos fundorum Academiæ tributariorum, ne Quæstori aut emisfariis ejus tributorum quidquid esset penderent, sed uni novo Academiæ Exactori ANDRÆ ERICI FIL. RYDMAN, & e contrario Quæstor, ope Cancellarii clam implorata, atque eo quidem succesu, ut scripto illustrissimi hujus viri admodum severo, die 4 Aug. signato, videre jussi sint Patres Academici, ne novarum rerum atque altercationis studio PETRÆ auctoritatis quid de munere Quæstoris detraheretur, scripto hoc in templis quoque e sacro eodem loco promulgato interdictum illud Rectoris vi sua privare conaretur. Senatus igitur Academicus, suspitione suborta erroris unacum falsa rei specie Cancellario objecti, quæcunque ad causam iusto judicio complectendam facerent Mæcenati vere atque perspicue exponere, & simul partes in gratiam reducendi periculum facere, statuit. Itaque mitigato saltem, nisi deposito, odio deinde succedens silentium perpetuæ etiam oblivionis spem fecisse cum videretur, improvviso edicti de arbitris sumtis adventu perculsi omnes certum publicumque amicitiae recuperatæ signum desiderarunt; quare dextris in fidem placatæ iræ coram Consistorio die 28 Mart. a. 1677 porrectis in gratiam tandem disidentes revererunt. Cfr. Protoc. Consist. Acad. dd. 29 Apr. 5, 17 29 Maji, 12, 30 Jun. 14 Jul. 14 Oct. 24 Nov. a. 1675 & 28 Mart. a. 1677, Litt. Cancell. d. 4 Aug. a. 1675 & Acta Rect.

confectis quod minus constaret, unius Consistorii Academici cognitione exquirendum Collegiique Regii Cameralis censura deinde æstimandum, haud injuria censetur, nec esse præterea putabatur aliquid, de quo his arbitris contenderetur, quorum constituendorum auctor Cancellario nemo videri voluit. Moram igitur mandati exsequendi suadentes neque defuerunt excusationes (cccc). Cunctatum aut erratum in rationibus accepti expensique, longarum sollicitudinum atque dolorum multorum aculeis, vel reposcendis vel reddendis, quidquid fuerit, conquerendi gratia Cancellarium nonnunquam adiiisse se haud negantes & Quæstor & Profesorum tantum non omnes, alieno tamen ab Academia judicio commissam rem ægre tulerunt. Procancellarius itidem clandestini consilii suspicionem a se remoturus, se incio tabulam illam Cancellarii scriptam fuisse obtestatus est; qua tamen cum jactis in Consistorio aliquot ante menses verbis (dddd) collata, confidentes apertis

eorund. annor. in quibus libelli omnes utriusque partis aliæque schedæ jam commemoratæ hodie adhuc leguntur, etsi igne abolendos illos, votis quorum intererat annuens, Consistorium die 4 Apr. a. 1677 sanxerit.

cccc) Cfr. Protoc. Consist. Acad. dd. 22 Nov. a. 1676, 23 Febr. 10, 28 Mart. 9, 19 Maji a. sequentis, & Percelebr. JOH. JAC. TENGSTRÖM Joh. Gezelii d. d. Minne pag. 76 sqq.

dddd) Prot. Consist. Acad. d. 22 Aug. a. 1676 habet: "Ytterligare begårade *Pro-Cancellarius*, det *protocolleres* at emådan ett ovåfende varit hafver om Nådendahl, dy hafver han skrifvit Kongl. Maj:it och *Cancellario* här om till, begårandes nu af *Senatu Academico* een *Attest*, åhn yttermehra talade *ProCancellarius* vijdhlöfteligen huru *Profesfor Physices M. Petrus* hafver *procederat* medh detta, sårdeles at han på sin Svärfaders *meriter* hafver förmått sigh Kongl. *Confirmation*, hvilcken han doch *in originali* aldrig framvisst hafver, hurudana dhe nu kunna vara, låra *Alta Academica*, och det breef som till *Cancellarium* öfvergick, af *dato d. 20 Majj 656* uthvijla, lærer fördenskull *ProCancellarius* begåra, at antingen *Cancellarius* tager saken före till Ranslakning, åller